

dr Stanisław Marduła

Zarys historii szkolnictwa lutniczego na Podhalu

Szkolnictwo lutnicze na Podhalu swoją historią związane było prawie bez przerwy ze Zakopiańską Szkołą Drzewną przed II wojną światową, Zasadniczą Szkołą Zawodową i Liceum Plastycznym po wojnie, kontynuatorkami tradycji Zakopiańskiej Szkoły Drzewnej. Obecnie specjalizacja lutnicza jako jedna z dwóch tego typu w Polsce mieści się w Zespole Szkół Plastycznych im. A. Kenara w Zakopanem.

Tradycja budowy smyczkowych instrumentów strunowych (chordofonów) na Podhalu sięga początków osadnictwa ludów pasterskich na tym terenie i datuje się na przełomie XV i XVI wieku. Wędrownie ludy pasterskie ciągnące na teren obecnego szeroko pojętego Podhala (Skalne Podhale, Spisz, Orawa, Ziemia Czorsztyńska) z południa Europy przyniosły z sobą poza pasterstwem również i umiejętność budowy oraz gry na prostych instrumentach z rodziny fidel nazywanych w zależności od miejsca występowania: złóbcokami, oktawką lub łoktawką. Popularność występowania tych instrumentów na terenie Podhala (ale nie tylko) była duża o czym świadczą zachowane egzemplarze głównie w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem oraz innych muzeach. Tradycja ludowa doniosła je w prawie niezmienionej formie do końca XIX wieku w okres kiedy rodziła się idea założenia w Zakopanem Szkoły Snycerskiej.. Jednak na szkolenie młodych góralskich chłopców w kierunku budowy instrumentów smyczkowych trzeba było poczekać do lat dwudziestych XX wieku

Po 1925 roku taką inicjatywę przedstawił dyrekcji (już polskiej) Andrzej Bednarz z wykształcenia stolarz absolwent Zakopiańskiej Szkoły Drzewnej i jej aktualny nauczyciel. W trakcie swoich pobytów w USA (jeszcze przed I wojną światową) pracował jako robotnik w fabryce skrzypiec i manufakturze lutniczej w Nowym Yorku. Zdobył tam pewne doświadczenie w zakresie budowy klasycznych skrzypiec i wiolonczel. Z zawodu stolarz a z zamiłowania lutnik skupił wokół siebie grono zainteresowanych tym zawodem uczniów i absolwentów Zakopiańskiej Szkoły Drzewnej. Byli wśród nich Władysław Brzega, Jan Tylka Stanisław Pradziad, Władysław Kluś i inni, późniejsi wybitni meblarze podhalańscy. Były to wieczorowe kursy dla zainteresowanych uczniów, gdyż ówczesne władze oświatowe nie wykazywały zainteresowania powołaniem kolejnej specjalizacji w ramach nauki dziennej. Zajęcia te prowadzone były do połowy lat trzydziestych XX wieku i z braku środków finansowych zostały zlikwidowane. Niewątpliwie zorganizowanie takich kursów dokształcających na terenie i za zgodą dyrekcji szkoły było ewenementem w skali europejskiej. W tym czasie istniała jedynie we Francji – Mirecourt rzemieślnicza szkoła kształcąca kadry dla miejscowych manufaktur lutniczych, nie miała ona jednak uprawnień szkoły publicznej.

Specjalizację lutniczą jako niezależną specjalizację w szkole publicznej otwarto w 1948 roku po zlikwidowaniu Zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego. W miejsce zlikwidowanej szkoły utworzono trzy niezależnie

działające obok siebie jednostki oświatowe: Zasadniczą Szkołę Zawodową, Technikum Budowlane oraz Państwowe Liceum Technik Plastycznych.

Kierunek lutniczy to wynik intensywnych rozmów prowadzonych przez Andrzeja Bednarza, Franciszka Mardulę, Konstantyna Feliksa Prusaka z Warszawy oraz Tomasza Panufnika z ówczesnym kierownictwem Ministerstwa Kultury. Lutnictwo przypisano wówczas wraz z meblarstwem i ciesielstwem do Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Pierwszym nauczycielem został Andrzej Bednarz (Franciszek Marduła pomimo prowadzenia własnej pracowni lutniczej pozostał trenerem kadry narodowej w narciarstwie klasycznym). Po zlikwidowaniu 1954 roku Zasadniczej Szkoły Zawodowej działy lutnictwo oraz meblarstwo przeniesiono do Państwowego Liceum Technik Plastycznych.

. W 1952 roku do pracy przyjęto jako nauczyciela przedmiotów lutniczych Franciszka Mardulę, Andrzej Bednarz miał już wtedy 72 lata i był człowiekiem mocno schorowanym.

1953 roku Franciszek Marduła wraz z Andrzejem Bednarzem opracowali założenia programowe tej specjalizacji dla potrzeb szkolnictwa zawodowego. 1954 roku kiedy lutnictwo zostaje przeniesione do liceum plastycznego. Franciszek Marduła przejmuje większość zajęć dydaktycznych, opracowuje nowe podstawy programowe i tworzy nowy autorski program nauczania. Zakładał on, że w ciągu pięciu lat nauki uczniów powinien poznać postawy budowy wybranych instrumentów lutniczych (skrzypce, altówka), zapoznać się z historią sztuki lutniczej, podstawami akustyki muzycznej oraz w stopniu

podstawowym opanować grę na wybranym instrumencie strunowym (najczęściej były to skrzypce).

Były to założenia na ten czas bardzo ambitne i nowatorskie. Stały się one wzorcem dla późniejszych programów szkół lutniczych nie tylko w Polsce (korzystano z tych opracowań podczas reorganizacji szkół lutniczych we Francji i w Niemczech.).

W 1956 roku ze szkoły odchodzi Andrzej Bednarz. Franciszek Marduła staje się niekwestionowanym autorytetem nie tylko jako pedagog, ale również jako twórca dla młodych adeptów sztuki lutniczej. W 1955 roku zdobywa wyróżnienie na I Krajowym Konkursie Lutniczym a w 1959 roku otrzymuje duży srebrny medal na Światowej Wystawie współczesnej altówki w Ascola Piceno we Włoszech, duży złoty medal zdobywa Jan Babtysta Morasi z Cremony a równorzędny medal srebrny Józef Kantuscher z Mittenwaldu). Osiągnięcia te wykorzystwały umiejętnie władze oświatowe w Cremonie i w Mittenwaldzie angażując laureatów do pracy w kulejących szkołach lutniczych dla podniesienia prestiżu i poziomu nauczania. Jedyne ówczesne polskie władze odpowiadające za oświatę i kulturę nie uczyniły nic w kierunku utrzymania i rozwoju już wtedy zlikwidowanej specjalizacji lutniczej.

W 1955 roku w I Krajowym Konkursie Lutniczym poza Franciszkiem Mardulą uczestniczyli w konkursie także uczniowie: Józef Budz, Bronisław Skoczyk.

W 1956 roku ówczesna dyrekcja szkoły nie znając podstaw teorii sztuki lutniczej postanowiła zlikwidować dział lutniczy w Liceum Plastycznym w Zakopanem tłumacząc swoją decyzję brakiem artystycznego charakteru tego kierunku wpływającego negatywnie na nowatorski wizerunek szkoły. Osoba samego Franciszka Marduły, którego osiągnięcia pedagogiczne i artystyczne oraz niewygodna postawa ideowa (do likwidacji w 1947 roku był prezesem zakopiańskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” organizacji o jednoznacznie określonych postawach narodowych i patriotycznych) nie odpowiadała ówczesnym władzom szkoły. Pomimo intensywnych działań na rzecz utrzymania lutnictwa w szkole prowadzonych przez Franciszka Mardulę wspieranego przez Stowarzyszenie Polskich Artystów Lutników oraz opinie najwybitniejszych w tym okresie autorytetów muzycznych i lutniczych takich jak Irena Dubiska, Eugenia Umińska, Tadeusz Wroński, Grażyna Bacewicz, Konstanty Feliks Pruszek, Marian Wyka, Piotr Kubas wykazujące bardzo wysoki poziom artystyczny tej specjalizacji, nie dały pozytywnego rezultatu i w 1959 roku Ministerstwo Kultury i Sztuki definitywnie zlikwidowało dział lutniczy w zakopiańskiej szkole plastycznej.

Zajęcia prowadzone były jeszcze w roku szkolnym 1959/60, kiedy to opuściła szkołę ostatnia klasa lutnicza. Od października 1959 roku rozpoczyna się szesnastoletni okres podhalańskiego szkolnictwa lutniczego jako odrębnej szkoły – Technikum Budowy Instrumentów Lutniczych w Nowym Targu.

Szkoła ta to efekt niestrudzonych działań Franciszka Marduły, który wbrew wszystkim przeciwnościom z pomocą ludzi dobrej woli narażając się na szykany ze strony aparatu partyjnego i nieprzychylnych władz administracji państwowej kontynuuje nauczanie lutnictwa tak mocno związanego z kulturą Podhala. Dzięki przychylności Mariana Podkanowicza dyrektora nowotarskiej szkoły muzycznej oraz zrozumieniu konieczności kształcenia kar młodych lutników pierwsze trzy lata szkoła korzystała z jej pomieszczeń.

Pierwszym dyrektorem został Zdzisław Krasieński a Franciszek Marduła objął kierownictwo warsztatów szkolnych stając się mistrzem nie tylko dla swoich byłych ale i nowych uczniów.

Pierwszym nauczycielem artystycznych przedmiotów lutniczych obok Marduły został świeżo upieczony absolwent zakopiańskiej szkoły Józef Bartoszek. Następnie grono nauczycieli lutnictwa powiększyli: Władysław Bachleda, Andrzej Janik i Jan Łacek, również absolwenci zakopiańskiego PLTP. Była to szkoła, której programy nauczania (przedmioty zawodowe i artystyczne) od podstaw na miarę nowych zadań opracował Franciszek Marduła. Oprócz przedmiotów z zakresu lutnictwa młodzież pobierała naukę gry na skrzypcach, altówce, wiolonczeli, gitarze mandolinie a także przyswajała podstawowe wiadomości z zakresu akustyki i teorii muzyki. Zaangażowanie i wysokie kwalifikacje nauczycieli lutnictwa sprawiły, że szkoła ta w niedługim czasie stała się jedną z najlepszych szkół lutniczych w Europie, o czym świadczyły liczne nagrody jej pedagogów oraz absolwentów na międzynarodowych

konkursach i wystawach lutniczych. To właśnie nowotarska szkoła lutnicza stała się motorem gwałtownego rozwoju polskiej sztuki lutniczej. Franciszek Marduła osiąga w tym okresie znaczące sukcesy na konkursach kwartetów smyczkowych w Liège Belgii, staje się jednym z najwybitniejszych twórców lutniczych na świecie. W konkursach tych uczestniczy również Józef Bartoszek zdobywając medal dla najmłodszego uczestnika konkursu. Z roku na rok poziom prac dyplomowych podnosi się reprezentując początkiem lat 70tych poziom lutnictwa profesjonalnego (okres nowotarski wymaga oddzielnej wnikliwej analizy). Jednak i nad tą szkołą zawisły czarne chmury i w 1971 roku wstrzymano nabór do kasy pierwszej dokonując powolnej likwidacji. Niestety i w tym przypadku protesty środowisk lutniczego i muzycznego (nie tylko polskiego) nie dały pozytywnego rezultatu.

W 1972 roku Franciszek Marduła przeszedł na emeryturę, ale nie zaprzestał walki o podhalańską szkołę lutniczą zwłaszcza, że 1973 roku powstała w Poznaniu dzięki staraniom Włodzimierza Kamińskiego przy Szkole Muzycznej II st. specjalizacja lutnicza. Nauczycielem lutnictwa został absolwent nowotarskiego technikum i Wydziału Technologii Drewna, zakopiańczyk prof. Antoni Krupa.

W 1975 roku Franciszek Marduła podjął rozmowy z dyrektorem Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Zakopanem, czego rezultatem była decyzja dyr. Michała Gąsienicy – Szostaka na utworzenie specjalizacji lutniczej a tym samym powrocie tejże do macierzystej szkoły. Pozytywną decyzję

podjęło również Ministerstwo Kultury i Sztuki jako organ prowadzący szkołę. We wrześniu 1975 roku wznowiono ponownie nabór do klasy pierwszej. Nauczycielem przedmiotów lutniczych został Jan Łacek absolwent klasy lutniczej z ostatniego zakopiańskiego rocznika z 1960 roku. Na bazie resztek dobytku, które udało się uratować po likwidowanym technikum w Nowym Targu utworzono pracownię lutniczą (narzędzia, drewno rezonansowe, wyposażenie techniczne) i rozpoczęto naukę.

W 1980 roku Ministerstwo Kultury i Sztuki zgodnie ówczesnymi wymaganiami poleciło zatrudnić oddzielnych nauczycieli do teoretycznych przedmiotów lutniczych (technologia i rysunek zawodowy) pod groźbą likwidacji specjalizacji. Po długich i trudnych rozmowach popartych usilnymi prośbami Franciszka Marduły od nowego roku szkolnego pracy do przyjęto Józefa Bartosza (pracował tylko do maja 1981 roku) i syna Franciszka Stanisława Mardułę. Od tego czasu lutnictwo stało się pełnoprawną specjalizacją jedyną tego typu wśród szkół plastycznych w Polsce. Chcąc nadążyć za szybko rozwijającą się sztuką lutniczą oraz współczesnymi tendencjami programowymi europejskich szkół lutniczych Stanisław Marduła opracował autorski program nauczania obejmujący nie tylko podstawowe zagadnienia z teorii i historii sztuki lutniczej, ale również nowatorskie rozwiązania dydaktyczne obejmujące zagadnienia z projektowania nie tylko klasycznych ale również indywidualnych modeli instrumentów. Rezultatem tych działań były i są projekty oraz realizacje uczniów i absolwentów, instrumentów

(nie tylko skrzypiec) odbiegające daleko od utartych nocno konserwatywnych form. W 1978 roku otworzyły się przed absolwentami specjalizacji lutniczej nowe dotąd nieosiągalne możliwości, przy Wydziale Instrumentalnym Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu utworzono Zakład Lutnictwa Artystycznego a wykładowcami zostali prof. Włodzimierz Kamiński oraz absolwenci nowotarskiego technikum prof. Antoni Krupa i prof. Andrzej Łapa). Tym samym polskie szkolnictwo lutnicze dokonało znaczącego postępu. Efekty nowatorskich rozwiązań programowych stały się naturalnym przyczynkiem do pogłębiania swoich umiejętności teoretyczno warsztatowych na poznańskiej uczelni absolwentów z Zakopanego.

W 1988 roku zrezygnował z pracy dydaktycznej Stanisław Marduła a jego miejsce zajął na okres dwóch lat absolwent zakopiańskiej specjalizacji lutniczej oraz form przemysłowych krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, uczeń Jana Łacka i Stanisława Marduły Stanisław Król – Józaga.

W 1993 roku po odejściu na emeryturę Jana Łacka do pracy przyjęto trzech młodych nauczycieli. Dwóch absolwentów poznańskiej uczelni lutniczej Pawła Kowalcze i Jerzego Nitonia oraz Szymona Gąsienicę – Sieczkę, którzy objęli nauczanie całości artystycznych przedmiotów lutniczych. Niestety ze względów proceduralnych Paweł Kowalcze pracował tylko rok a Szymon Gąsienica – Sieczka dwa lata. W 1994 roku po odejściu P. Kowalcze, na prośbę ówczesnego dyrektora Władysława Hycy – Myrmuły do pracy w szkole wraca Stanisław Marduła obejmując wraz Jerzym Nitoniem absolwentem lutnictwa

poznańskiego liceum muzycznego i Akademii Muzycznej w Poznaniu całość przedmiotów specjalizacji lutniczej.

Rozpoczyna nowy okres w historii podhalańskiego szkolnictwa lutniczego. Stanisław Marduła absolwent nowotarskiego technikum lutniczego i Wydziału Technologii Drewna Akademii Rolniczej w Poznaniu oraz członek zwyczajny Związku Polskich Artystów Lutników na prośbę Centrum Edukacji Artystycznej odpowiedzialnego za programy nauczania przedmiotów artystycznych w szkołach artystycznych podległych pod Ministerstwo Kultury i Sztuki opracowuje podstawy programowe i programy nauczania całości przedmiotów specjalizacji lutniczej. Prace trwają dwa lata i w 1996 roku Ministerstwo Kultury i Sztuki zatwierdza je jako obowiązujące w liceach plastycznych w całej Polsce.

Bazą do opracowania nowatorskich programów były programy opracowane w latach 50tych i 60tych przez Franciszka Mardulę oraz własne doświadczenia zdobyte przez Stanisława Mardulę w trakcie zagranicznych podróży do szkół lutniczych we Włoszech, Niemczech i Francji. Programy te były również szeroko konsultowane z poznańskim lutniczym środowiskiem akademickim pod względem zgodności z obowiązującym programem studiów lutniczych.

W roku 2013 Alicja Hołoga – Marduła wraz Jerzym Nitoniem na zlecenie MKiDN opracowują nowe podstawy programowe dla specjalizacji lutniczej w szkołach plastycznych a Jan Mazurek i Stanisław Marduła dla szkół

muzycznych. W 2015 roku śmiercią tragiczną ginie Jerzy Nitoń a Stanisław Marduła przejmuje całość zajęć dydaktycznych zakopiańskiej specjalizacji lutniczej.

Obecnie po reformie szkolnictwa nauka trwa cztery lata a na specjalizacji lutniczej uczy się od trzech do sześciu uczniów w klasie.

Prace dyplomowe uczniów; surdynki wykonane pod kierunkiem
dr Stanisława Marduły

Stanisław Marduła „POLONIA NOVA” 1999

26 IX. 54 Pomocniczy lek
~~całkowicie~~

Kl. II. b. stan 6 godzi. 7

Temat: Budowa skrzypiec

Tok zajęć: Sprawozdanie obecnosci, omówienie pracy

Tok lekcyjny: Klejenie pudeł, obrabianie
krawędzi, wstawianie rzutek gisic boczek
do drugich skrzypiec, korekta olek.

Cel wypracowań: Estetyczne wykonanie
krawędzi, rzutek wykonania pracy

Cel porównawczy: Dobrze wykonane otul
swas porównanie otulom kotoalwidki
w z. Otulawki

27 IX. 54 Włosek

Kl. II. b. stan 6 godzi. 8

Temat: Budowa skrzypiec

Tok zajęć: Sprawozdanie obecnosci, omówienie pracy

Tok lekcyjny: Obrabianie krawędzi, czyszczenie
pudeł, montowanie boczków do drugich
skrzypiec.

Cel wypracowań: estetyka i czyste
wykonanie pracy.

w z. Otulawki

Oryginalny rozkład zajęć z lutnictwa z 1954 roku.